

NEKAJ METODIČNIH SMERNIC ZA UČENJE SLOVENŠČINE ITALIJANSKO GOVOREČIH

Problematika učenja vsakega tujega jezika se z vsemi svojimi posebnostmi vključuje v najširši problemski sklop jezikovne vzgoje. Tudi učenje tujega jezika je, razen od čisto jezikovnih, odvisno še od vrste pedagoško-psiholoških, socioloških, tehničnih in drugih dejavnikov. Zato raziskav in razmišljanj o tej tematiki še zdaleč ne moremo omejiti le na iskanje ozko koncipirane in že vnaprej določene »najboljše metode« in zato mora biti jezikovni učitelj seznanjen z možnostmi najrazličnejših metodičnih pristopov, učnih tehnik in dinamičnih, odprtih operativnih modelov, da lahko v dani učni situaciji v skladu s postavljenimi smotri in objektivnimi materialnimi možnostmi (učbeniki, plošče, kasete, fonolaboratorij...) izbere najprimernejše.

Kadar je govor o učenju slovenskega jezika italijansko govorečih (J_1 = italijanski jezik), je treba ločiti dve skupini govorcev: tiste, za katere je slovenščina tuj jezik v pravem pomenu besede (J_2), in tiste, za katere je to jezik socialnega okolja. Mišljeni so pripadniki italijanske narodnostne skupnosti, ki žive na narodnostno mešanem ozemlju v Slovenskem primorju. Specifičnost učenja slovenščine kot jezika okolja izhaja predvsem iz posebne, široke »učne situacije« in svojevrstne motivacije v dvojezičnem okolju.

Ta prispevek želi na osnovi izkušenj iz lektorske prakse nakazati eno od možnih izhodišč in podati nekaj smernic pri učenju slovenščine kot tujega jezika za Italijane na univerzitetni stopnji z jezikoslovno-književno študijsko usmeritvijo. To specifikacijo je potrebno navesti, ker vsako učno situacijo karakterizirajo posebni smotri, od katerih je odvisen izbor jezikovnega gradiva (selekcija), njegova razvrstitev in stopnjevanje (gradacija) ter predstavitev v procesu učenja (učne tehnike). Učni proces v navedeni situaciji vključuje spoznavanje slovenskega jezikovnega sistema, usposabljanje za aktivno obvladanje jezika v govorni in pisni obliki in na višji stopnji sprejemanje tistih vedenj, ki omogočajo čim polnejše dojetje njegove najzahtevnejše funkcijske zvrsti – umetnostnega jezika. Z učenjem jezika naj bi bilo čim bolj organsko povezano tudi spoznavanje slovenske kulture v najširšem, modernem pomenu te besede. Ta zahteva je eden izmed kriterijev pri izbiri jezikovnega gradiva.

Pri učečih se na tej stopnji izhajamo iz določenega poznavanja zakonitosti lastnega, pa tudi še enega ali več tujih jezikovnih sistemov, kar nam omogoča primerjave na glasoslovni, oblikoslovno-skladenjski in besedoslovni ravni. Obstaja tudi možnost, da je kateri od tujih jezikov, ki jih /ga študentje znajo ali študirajo, slovenski, kar ne le olajšuje, ampak tudi popostruje pridobivanje jezikovnega in jezikoslovnega znanja. Ker pa jezik ni samo statični skupek sistematičnih, vzajemnih struktur, temveč tudi dinamičen organizem, katerega osnovna funkcija je čim popolnejše sporazumevanje, je tudi za primerjalni kontrastivni pristop najprimerneje izhajati iz relativno zaključenih besedil neumetnostnega in umetnostnega jezika, ki poleg splošnih sistemskih vključujejo tudi sobesedilne značilnosti. Gre za t. i. pedagoško kontrastivno analizo, ki naj v čim večji meri prispeva k jezikovni zmožnosti študentov. V okviru tega prispevka ni mogoče pokazati, kako poteka obravnava učne enote v celoti: od uvodne motivacije prek globalne obravnave besedila, jezikovne razlage in vaj do končnega preverjanja pridobljenega znanja. Pozorni bomo samo na nekatera dejstva, ki jih je pri pedagoški kontrastivni analizi treba upoštevati.

Primerjava slovenskega in italijanskega jezika nam razkriva številne sistemske razlike, ki pri učenju slovenščine delujejo kot negativni prenos iz materinščine. Za jezikovnega učitelja je pomembna ugotovitev, da vse te razlike ne vplivajo enako močno in tudi ne enako dolgotrajno na sprejemanje slovenskega jezikovnega sistema. Najlažje jih ugotavljamo po t. i. interferenčnih napakah in tako odkrivamo »kritične kontrastne cone«. Interferenčne napake je mogoče precej pregledno zbrati za vse ravnine jezikovnega sestava, naslednji izbor pa naj za ilustracijo pokaže nekaj najbolj pogostnih oziroma najbolj problematičnih.

Pri artikulaciji glasov predstavljata v začetni učni fazi izgovorni problem fonema *h* in *ž*, ki ju v fonološkem sestavu italijanskega knjižnega jezika ni; nadalje glasovni sklop *s + zvočnik*, v katerem Italijan izgovarja zveneči sičnik (*smo – zmo*, slovenski – *zlovenski*). Včasih je nekoliko premehak izgovor šumevcev in sičnikov, ki je povezan z nezadostnim ločevanjem teh fonemov (*sum – šum*). Težave, ki se pojavljajo v zvezi z o-jevskimi in e-jevskimi fonemi, pa naj ne bi – kar se tiče artikulacije – izviralae povsem in direktno iz sistemskih razlik. Tudi fonološki sestav italijanskega jezika loči ozke in široke o-jevske in e-jevske glasove, nima pa polglasnika. Vendarle pa se polglasnik v govoru začetnikov zelo pogosto pojavlja, ker močno težijo k za italijanščino značilnemu odprtemu zlogu na koncu besede (*njena moža*). – Ko iščemo vzroke artikulacijskih in razlikovalnih težav s posameznimi fonemi ob mehanci primerjavi fonoloških sestavov obeh jezikov, se moramo zavedati, da imajo naše ugotovitve le hipotetično vrednost, ker je treba izgovorno problematiko glasov preučevati bolj kompleksno. Za pravičen izgovor niso pomembni samo posamezni fonemi, ampak celotna zvočna podoba z značilnimi intonacijskimi poteki in ritmičnimi sekvencami. Tu je »negativni« vpliv materinščine običajno zelo dolgotrajen.

Na oblikoslovno-skladenjski ravlini omenimo med najkritičnejšimi kontrastnimi conami predvsem tiste, ki so v določeni meri tudi izraz drugačnega pogleda na zunajjezikovno resničnost, izraz neujemanja principov strukturiranja zunaj jezikovne danosti v obeh jezikih. Povezane so z drugimi in drugačnimi oblikoslovnimi kategorijami, kot so npr. dvojina, srednji spol, neujemanje v glagolski rekciji, zlasti pa drugačen modalni in časovnovidski sistem. Če pustimo ob strani znane težave v zvezi s končniškim sklanjanjem in stopnjevanjem, je v jedru te problematike glagolski vid, ki je oblikoslovno sorazmerno hitro, toda pomensko-predstavno le počasi sprejemljiva kategorija. Dolgo se pojavlja tudi interferenčna napaka v rabi sklona ali pa prislova v zvezi z vprašalnicama *kje* in *kam* (Bila sem v Ljubljano, Pojdi zunaj), ker Italijan v materinščini s prislovnim določilom ne izrazi, ali gre za mirovanje v prostoru ali za gibanje v določeno smer. Pri glagolih, pri katerih je opozicija stanje – gibanje jasna, je napake mogoče z ustreznimi vajami čez čas odpraviti, težje pa je priti do prave predstave izraženega glagolskega dejanja pri stilnih niansah, kakršna je npr. v povedi *Deček je izginil v grmovje / med grmovjem*. Pri zaimkih je treba omeniti vsaj napačno rabo povratno svojilnega zaimka *svoj*, za katero je, dokler se ne avtomatizira, potrebna skladenjska analiza, pri vezniških besedah pa vzročni *ker*, ki ga italijansko govoreči meša z vprašalnim prislovom *zakaj*, saj sta v italijanščini oblikoslovno enaka (Zakaj te ni bilo? Odgovor: Zakaj sem bil bolan.) Oblikoslovna enakost v italijanščini botruje tudi napačni rabi besed *bolj* in *več* (it. più).

Ne bi posebej osvetljevali pogostnih interferenčnih odstopov, ki imajo svoj izvor v znanih posebnostih slovenske skladnje, kot je npr. osebek v roditniku, vezava povedka z osebkom, kadar je ob količinskem pridevniškem prilastku jedro osebka v roditniku množine (interferenčna napaka: *Pet / Nekaj študentov so sedeli v predavalnici*) itd. Pri besednem redu, ki prav tako spada v skladenjski okvir, ni toliko težavna členitev po aktualnosti kot razvrstitev naslonk v naslonskem nizu in njihovo mesto v povedi. Po pogostni stavi naslonk, kot jo ilustrira primer *Včeraj moj brat je kupil kolo / ieri mio fratello ha comprato*

una bicicletta /, lahko upravičeno sklepamo na negativni prenos besednega reda iz materinega jezika.

Pri strukturiranju zapleteno zloženih povedi stopi v ospredje kontrastivno kritično področje, ki ga je klasična slovnica označevala z »ujemanjem ali sosledico časov«, pa tudi stilne značilnosti italijanskega jezika, npr. večje število trpnih konstrukcij, deležniških in nedoločniških polstavkov.

Če se pri poglobljanju v sistem slovenskega jezika in v njegova besedila zavedamo naštetih in še številnih drugih interferenčnih ovir, vemo, kam osredotočiti kontrastivno jezikovno primerjavo in katerim področjem je treba odmeriti čim več vaj za formiranje aktivnih govorcev slovenščine. Jezikovna razlaga pri zarisanem metodičnem prijemu se bistveno razlikuje od – lahko rečemo – že preživele slovnično-prevajalne metode, po kateri poteka učenje tujega jezika prek sprejemanja slovničnih pravil in iz brez konteksta konstruiranih fraz, pri čemer je učiteljeva naloga predvsem razložiti pravila s primerjavo med materinščino in tujim jezikom po formuli, »kako prevesti: $x = \text{element } J_1$, $y = \text{element } J_2$. Pri pedagoško kontrastivni analizi je slovnična osvetlitev zelo zahtevna faza, ker mora učitelj jezika izrabiti vse svoje znanje, pa tudi vso svojo iznajdljivost, da prikaže gradivo učečim se tako, da skupaj z njim pride do ugotovitev in zaključkov, ki niso zgolj opis formalnih jezikovnih dejstev. Pri tem se pojavi tudi vprašanje metajezika. Na začetku je potrebna materinščina, z učenjem jezikoslovne terminologije pa sčasoma preidemo na lažje razlage v tujem, v našem primeru slovenskem jeziku. Jezikovno gradivo in ves učni proces morata biti pripravljena, programirana, za tako organizirano delo pa je potreben ustrezen učbenik. Ni priporočljivo, da jezikovne probleme obravnavamo le priložnostno, kadar pač opazimo zanimiv interferenčni odstop, ker je nevarno, da na tak način ne posredujemo zaokroženega jezikovnega znanja.

Za učenje slovenščine italijansko govorečih so trenutno na voljo slovnica dr. Antona Kacina *Grammatica della lingua slovena*, ki je značilen primer učbenika po zastareli slovnično-prevodni metodi, pred nedavnim izšla knjiga dr. Jožeta Toporišiča *Zakaj ne po slovensko – Lo sloveno con il metodo sintetico* (Založništvo tržaškega tiska, 1982) in v slovenščini napisani učbenik Hermine Jug-Kranjec *Slovenščina za tujce* (Lj. 1978). Zadnja dva učbenika, *Zakaj ne po slovensko* in *Slovenščina za tujce*, vpeljujeta in uveljavljata naj sodobnejša spoznanja iz didaktike tujih jezikov. Potreben bi bil tudi sodobnejši in popolnejši italijansko-slovenski in slovensko-italijanski slovar.

Ljudmila Cvetek-Russi
Filozofska fakulteta v Trstu

Iz bibliografije:

- Wanda d'Addio Colosimo: *Lingua straniera e comunicazione. Problemi di glottodidattica*, Bologna 1980.
Giovanni Freddi: *Metodologia e didattica delle lingue straniere* (Minerva italiana, 1979).
I materiali linguistici nella didattica delle lingue. Scritti di William F. Mackey, Anthony Howatt, S.Pit Corder, David A. Wilkins, M.-J. de Vriendt, Rémy Porquier, Francis Debyser, James S. Noblitt (Zanichelli editore Bologna, 1978).